

• сприяє розвитку у слухачів продуктивних, творчих функцій мислення, росту інтелектуальних здібностей, формуванню операційного стилю мислення [3].

Необхідність упровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес не викликає сумнівів. Однак варто зазначити, що нині у сфері освіти склалася своєрідна ситуація: можливості комп'ютера величезні, але серйозного впливу на масову практику освіти, що відповідає цим можливостям, поки що не здійснюється. Причина полягає, насамперед, у тому, що, незважаючи на наявність концептуальних розробок, методичні основи використання інформаційних технологій навчання потребують системного обґрунтування.

Таким чином, одним із найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик і впровадження інноваційних технологій навчання, адже завдання технології взагалі полягає у визначенні найбільш ефективних шляхів і засобів досягнення будь-яких цілей діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудко Л. А. Роль інноваційних педагогічних технологій у становленні конкурентоспроможних спеціалістів / Л. А. Дудко // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр культури. – 2004. – № 39. – С. 1–4.
2. Гайдур М. І. Підготовка майбутніх вчителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища: дис. кандидата пед. наук : 13.00.04 / Михайло Іванович Гайдур. – 2010. – 278 с.
3. Коберник О. М. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О. М. Коберник, Г. І. Коберник. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua>.
4. Піддубник В. Інформаційно-технологічний ресурс освіти в Україні / В. Піддубник // Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг.
5. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології / М. Ігнатенко // Математика в школі. – 2003. – №4. – С. 2–6.
6. Педагогические технологии / Под общей ред. В. С. Кукушкина. – Ростов н/Д., 2002.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К., 2004.
8. Макарова О. О. Мультимедійна презентація як один з елементів активізації процесу навчання іноземній мові за професійним спрямуванням [Електронний ресурс] / О. О. Макарова, В. Г. Нікіфорова – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/iy_makarova.htm
9. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004.–192 с.

УДК: 378.147:37.018.38

Надточій Н. О.,
доцент Запорізького національного університету
Шмелькова Г. М.,
доцент Запорізького національного університету

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЕКСТЕРНАТНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті розглядаються педагогічні умови підвищення якості навчання екстернів у ВНЗ. До них відносимо: організаційно-педагогічні, навчально-методичні та психологічні. Важливу роль при організації ефективного і якісного навчання дорослих в умовах вишу грає процес використання відповідних дидактичних технологій. Найбільш оптимальною буде технологія навчання дорослих. Описані принципи, на яких базуються зазначені умови підвищення якості навчання екстернів як дорослих учнів, а також критерії оцінки їх ефективності.

Ключові слова: екстернат, дорослий, андрагогіка, педагогічні умови, дидактична технологія.

Надточій Н. А., Шмелькова А. Н. Педагогические условия обеспечения качества экстернатной формы обучения в вузе. В статье рассматриваются педагогические условия повышения качества обучения экстернов в вузе. К ним относятся: организационно-педагогические, учебно-методические и психологические. Немаловажную роль при организации эффективного и качественного обучения взрослых в условиях вуза играет процесс использования соответствующих дидактических технологий. Наиболее оптимальной является технология обучения взрослых. Описаны принципы, на которых базируются обозначенные условия повышения качества обучения экстернов как взрослых учащихся, а также критерии оценки их эффективности.

Ключевые слова: экстернат, взрослый, андрагогика, педагогические условия, дидактическая технология.

Nadtochii N. O., Shmelkova G. M. Pedagogical conditions of externs training quality improvement in higher educational establishments. The article deals with pedagogical conditions of externs training quality improvement in higher educational establishments. These include organizational-pedagogical, educational-methodical and psychological ones. An important role in the organization of efficient and proper adult learning in a university is played by the use of appropriate teaching techniques. The optimum would be the adult learning technology. The principles, which are based on certain conditions of improving the externs teaching quality both adult learners, as well as the criteria for evaluating of their effectiveness, have been described.

Key words: external studies, adult person, andragogy, pedagogical conditions, teaching techniques.

У суспільстві зростає усвідомлення значення освіти дорослих. Сучасний світ, що динамічно змінюється, характеризується перетвореннями в усіх сферах соціально-економічного, науково-технічного та культурного життя. В умовах змін у суспільстві все більшого значення набуває освіта дорослих, яка покликана сприяти позитивній самореалізації дорослої людини на різних етапах життя. Базова освіта, що отримана в рамках традиційних систем освіти на початку життя, принципово не може на все життя забезпечити людину знаннями, вміннями і навичками, необхідними їй для ефективного виконання професійних обов'язків. Однією з можливих проблем освіти дорослих є недостатня спроможність дорослих адаптуватися в новій ситуації.

Для сучасного світу характерне швидке збільшення інформації. У зв'язку з цим знання, отримані п'ять-десять років тому, виявляються неактуальними сьогодні. Доросла людина опиняється в ситуації, що вимагає усвідомленого постійного освітнього руху. Відкриття у вищих екстернату вирішує подібні проблеми за рахунок компактного та прискореного навчання.

До проблем освіти дорослих педагоги зверталися неодноразово. Дорослий як суб'єкт навчання був в центрі уваги таких дослідників, як: К. О. Абульханова-Славська, О. В. Брушлинський, С. Л. Рубінштейн та ін.

Питаннями вивчення екстернату як форми навчання у вищому навчальному закладі займалися О. Д. Володимирська, Л. А. Демідова, О. Д. Кравченко, Н. В. Фліт, М. М. Халаджан. Але педагогічні умови навчання екстернів ще не були достатньо вивчені у педагогічній науці, а вже існуючі дослідження з питань навчання екстернів вимагають постійної модернізації з плином часу.

Отже, необхідність створення педагогічних умов забезпечення якості навчання екстернів у стислі терміни в умовах модернізації освіти й обумовила **актуальність** дослідження.

Об'єкт дослідження – процес навчання у вищому навчальному закладі. **Предмет дослідження** – педагогічні умови забезпечення якості навчання студентів екстернату у виші. **Мета** дослідження – визначити та обґрунтувати педагогічні умови забезпечення якості навчання студентів екстернату у вищих навчальних закладах.

Екстернат – це форма навчання, що передбачає самостійне вивчення учнями дисциплін згідно з основною освітньою програмою вищої професійної освіти за обраним напрямом підготовки або спеціальності з подальшою атестацією (поточною і підсумковою) у вищому навчальному закладі. Об'єктивна необхідність включення екстернату як форми навчання дорослих у систему освіти визначається науково-технічним прогресом і змінами в соціальній сфері [2, с. 56]. Ці зміни викликають необхідність максимально широкого доступу дорослої людини до знань і задоволення її загальноосвітніх інтересів і потреб у самоосвіті; вони пов'язані з підвищеними вимогами до рівня кваліфікації фахівця.

На сучасному етапі розвитку України якість освіти стає основним моментом розвитку всього суспільства. Не випадково в останні роки як у педагогів-практиків, так і у вчених, керівників різного рангу підвищилася увага до якості та управління якістю освіти.

Стосовно процесу навчання екстернів, якість є тим нормативним рівнем, якому повинен відповідати результат їхньої освіти. Якщо під результатом освіти розуміти знання, уміння і навички студентів, то нормою має стати їх певний рівень, затребуваний сучасним суспільством і позначений державою як гарант подальшого розвитку. Однак результатом освіти є не тільки знання, якими по її завершенню повинен володіти в нашому випадку екстерн, а й певні якості особистості, виражені в її ставленні до світу. Іншими словами, якість освіти – це система соціально обумовлених відносин до світу, якими повинен володіти той, хто навчається. «Якість освіти – це співвідношення мети і результату, міра досягнення цілей (результату), але цілі задані тільки операційно і спрогнозовані в зоні потенційного розвитку. При цьому результати освіти обов'язково повинні включати в себе оцінку того, якою ціною (ціною яких втрат і витрат) ці результати досягнуті», – зазначає М. М. Поташнік [8].

Науковці [2; 5] однакові в тому, що якість освіти – це сукупність властивостей освіти, але не всіх, а лише тих, які потенційно відповідають вимогам замовників на освіту. Завдання безпосереднього забезпечення якості навчання екстернів можна вирішувати як мінімум двома способами. Перший спосіб полягає у вивченні та узагальненні передової педагогічної практики і виокремленні найбільш результативних варіантів, а також окремих негативних властивостей, що стримують повноцінне засвоєння знань екстернів та їх особистісний і професійний ріст. Другий спосіб полягає в системному аналізі процесу навчання і самоосвіти, їх елементів та визначення вимог до педагогічних умов, які забезпечують якість навчання екстернів.

Умови навчання екстернів, як правило, жорстко детерміновані часовими, просторовими, побутовими, професійними (у працюючих людей) і соціальними чинниками, які можуть сприяти навчанню, але в більшості випадків істотно ускладнюють самоосвітню діяльність екстернів. Як правило, освітній процес дорослих студентів відбувається в умовах короткочасних періодів інтенсивного навчання. У зв'язку з цим необхідно представляти типові зовнішні і внутрішні труднощі, з якими стикається екстерн у сучасній освітній ситуації. Створення у ВНЗ екстернату вирішує деякі проблеми, викликані ситуацією, що склалася. Однак і тут екстерна очікують перешкоди. Навички навчання і самоосвіти у дорослого були сформовані у зовсім іншій, ніж сьогоднішня, ситуації [9, с. 50]. Чим старший екстерн, тим складніше йому включитися в освітні процеси з огляду на безліч внутрішніх перешкод, що склалися з роками. До найбільш поширених з них належать такі.

Психологічні. У деяких дорослих людей, що пішли на екстернат, виникає внутрішній бар'єр щодо своєї здатності до навчання і самоосвіти. Він в якійсь мірі заснований на міфі про зниження здатності до сприйняття, запам'ятовування, відтворення навчальної інформації з віком. Однак ученими доведено, що успішно навчатися можна в будь-якому віці. Просто в різні періоди життя на перший план виступають різні функції пам'яті, інші типи уваги, змінюється мотивація, але в цілому доросла людина завжди здатна до вироблення відповідних

індивідуальних способів оптимальної роботи з інформацією. Це стає можливим, якщо екстерн володіє знаннями про свої особливості як суб'єкта навчання і за умов сформованої стійкої мотивації до навчання. Особливостям суб'єктивних відносин в освіті дорослих присвячено чимало робіт (Дж. Шефнехт, А. Тоф, М. Буквалас). Усі автори сходяться на думці, що ці відносини повинні бути побудовані на урахуванні індивідуальних інтересів тих, хто навчається, і на високій компетентності андрагогіки.

Соціально-психологічні. Багатьом дорослим людям буває некомфортно, іноді просто страшно опинитися в позиції того, хто навчається. Особливо це стосується осіб, які займають певне соціальне становище. Психологічно вони не готові до ситуації «навпаки», до добровільного перетворення на «об'єкт» педагогічного впливу. Людина, яка здобуває вищу освіту в формі екстернату є, в першу чергу, суб'єктом навчання. У такому випадку соціально-психологічний дискомфорт у деякій мірі нейтралізується.

Психолого-педагогічні. Безперервності навчання може перешкоджати відсутність необхідних для цього знань про себе як істоту, що пізнає, про свої здібності, особливості сприйняття і засвоєння навчального матеріалу, інформаційні потреби, а також це може бути недостатня сформованість установки на необхідність безперервної освіти для сучасної людини.

Для подолання перелічених труднощів необхідне створення педагогічних умов забезпечення якості навчання студентів екстернату. В рамках цих умов необхідно враховувати режим їхньої праці та його трудову динаміку, структуру робочого та вільного часу, характер розселення, мотиви навчання і причини відставання в навчанні.

Можна виділити такі педагогічні умови забезпечення якості навчання екстернів як дорослих учнів: організаційно-педагогічні, навчально-методичні та психологічні.

До організаційно-педагогічних умов ми віднесли такі:

Екстернат як форма навчання дорослих повинен забезпечуватися такими організаційно-педагогічними умовами, як: індивідуальність навчання, внутрішня відкритість, прискореність навчання, компактність навчання, гнучкість, адаптивність. Розкриємо їх зміст. *Індивідуальність* навчання, за якої найбільш повно розкривається і формується оригінальна особистість студента в його природній обдарованості, характеризується, перш за все, більшим ступенем автономності, незалежності студента від зовнішніх впливів (як негативних, так і позитивних). Індивідуальність навчання нерозривно пов'язана з такою властивістю цієї форми навчання, як гнучкість. Гнучкість навчання у формі екстернату дає екстернам можливість вибору форм і методів самостійного навчання, вибору навчального матеріалу за ступенем складності, а також узгодження з викладачами та встановлення термінів контролю навчальної діяльності. Внутрішня відкритість є безпосередньою умовою індивідуального навчання. Навчаючись на формі екстернат, студент вільно планує свої навчальні дії, обирає на свій розсуд підхід до дисциплін і загальний порядок їх вивчення, сам організовує літературні та інші засоби, регулює витрати часу, при бажанні може кардинально змінити спеціалізацію. При цьому він самостійно визначає ступінь і якість своєї освіти, формуючись як вільний в своїх вчинках діяч. Компактність навчання і прискореність навчання – це дві взаємопов'язані і взаємозалежні властивості, що характеризують навчання на екстернаті з позитивного боку економії часу студента. Адаптивність такої форми навчання у вищій школі полягає в тому, що екстерн – головний і основний суб'єкт освіти. Екстерн має можливість вільно форсувати навчальний план, обирати відповідні глибину і обсяг матеріалу, його джерела, його інтерпретаторів, замовляючи необхідні книги і консультації. Нарешті, також самостійно екстерн готується і захищається на отримання освітньо-кваліфікаційного рівня в терміни, які йому підходять, незалежно від середнього календарного нормативу.

До навчально-методичних умов нами було віднесено використання технології авторизованого навчання дорослих, що виражається в самостійності пізнання та індивідуальному підході до навчання.

Авторизованість. Образно кажучи, екстерн сам собі вчитель. У процесі занять він не відчуває залежності від повчальних методик або репродуктивних стилів мислення з боку викладачів, в тому числі підручників. Він за потребою і творець свого власного освітнього підходу, який адекватно виражає умови самостійного пізнання і його індивідуальність. Цим «авторизованим» підходом досягається не тільки максимально можливий для певного студента обсяг знань, а й, головне, формує їх якість – творчий характер набуття інформації та її інтерпретації, як і взагалі – творчий погляд на життя.

Більш ніж столітній досвід розвитку освіти дорослих як самостійної сфери освіти наочно і переконливо свідчить, що для навчання екстернів потрібні свої теорія і технологія навчання, свої науково-методичні матеріали, а також спеціально підготовлені кадри викладачів, консультантів, тьюторів, управлінців [4, с. 11–12].

Технологія навчання дорослих будується виходячи з основних теоретичних посилок андрагогіки, яка багато в чому відрізняється від технології навчання недорослих. Технологія навчання дорослих – це, по-перше, система науково обґрунтованих андрагогічними принципами навчання дій дорослих студентів, здійснення яких з високим ступенем гарантованості призводить до досягнення поставлених цілей навчання; і, по-друге, це розділ андрагогіки, який досліджує і обґрунтовує зазначену вище систему дій.

Аналізуючи особливості навчання екстернів, необхідно сказати про актуальність і важливість використання ефективної технології – технології навчання дорослих. Структурно така технологія є системою операцій, технічних дій і функцій, реалізованих дорослими студентами на кожному етапі процесу навчання. Технологія навчання дорослих становить більш широкі можливості для успішної діяльності екстернів і розвитку їх особистості як суб'єктів навчання і самоосвіти. Використання технологій у навчанні дорослих дає великі можливості для успішної навчальної діяльності екстернів, оскільки надає тим, хто навчається, можливість активно

і реально брати участь у плануванні, реалізації, оцінюванні та корекції процесу навчання. Це дозволяє екстерну реально впливати на зміст навчання, самостійно робити вибір методів навчання, контролювати організацію навчання, адаптувати навчання до своїх індивідуальних потреб і особливостей.

Говорячи про навчально-методичні умови забезпечення якості навчання студентів екстернату, необхідно відзначити включення в освітній процес вищої школи елементів дистанційного навчання і його активне використання [6, с. 5]. Така специфічна особливість психології дорослого студента, як його зацікавленість у швидкості і високій якості оволодіння професією, має велике значення при організації екстерном самоосвітнього процесу. При впровадженні технологій дистанційного навчання знімається проблема дефіциту часу екстерна. Чим швидше і краще він опанує діяльність, тобто чим вищою буде його майстерність, тим імовірніше вигідне працевлаштування після навчання. Впровадження елементів дистанційного навчання стало можливим завдяки розвитку інформаційних технологій, заснованих на використанні персональних комп'ютерів, відео- та аудіотехніки, Інтернет-зв'язку.

Дистанційне навчання як нова форма освіти виникла за кордоном, в Англії, і зараз широко застосовується в усьому світі. При проведенні дистанційного навчання інформаційні технології повинні забезпечувати доставку студенту основного обсягу матеріалу, надання можливості самостійної роботи з засвоєння матеріалу, що вивчається. Таке навчання має низку переваг і набуває особливої актуальності для освітньої системи України під впливом економічних реформ, що висувають нові вимоги до освіти.

Необхідно виділити такі переваги використання інформаційних технологій, як відкритість системи, тобто надання освітніх можливостей усім бажаним. Відкрита освіта дає можливість використовувати навчальні програми різних рівнів: доузівського, вузівського та післявузівського. Використання таких технологій навчання задовольняє освітні потреби студентів, підвищує їх інтелектуальний і культурний рівень, дозволяє вирішувати завдання індивідуалізованого навчання.

Одним з важливих моментів у застосуванні технологій дистанційного навчання є те, що така система освіти не вимагає від слухача змін у його способі життя. Також можна відзначити і переваги для підготовки педагогічних кадрів. Система дистанційного навчання дозволяє підвищити рівень підготовки вчителів, забезпечити підготовку кадрів за кількома педагогічними спеціальностями, скоротити дефіцит педагогічних працівників, скоротити курсовий термін навчання. Причому, цей вид освітніх технологій є однією з нових форм навчального процесу, що покликана реалізовувати права людини на освіту і отримання об'єктивної інформації і включає комплекс освітніх послуг для широких верств населення за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на принципі самостійного навчання студентів і на засобах отримання навчальної інформації на відстані [6, с. 6–7]. У цілому технологія дистанційного навчання забезпечує широкий міжнародний доступ до кращих світових освітніх ресурсів. Вона надає можливість проходити навчання, не покидаючи місце проживання і в процесі виробничої діяльності, а також надає можливість організації процесу самонавчання найбільш ефективним для студентів чином. Застосування інформаційних і комунікаційних технологій у навчанні екстернів забезпечує більшу доступність отримання вищої освіти.

Завдяки «відстані» кожен екстерн отримує можливість познайомитися з великою кількістю суджень, версій, фактів у межах кожної предметної галузі. За знання екстернів несе відповідальність не тільки його безпосередній викладач, а й сам студент. Як це не парадоксально, але таке зростання відстані між учнем і викладачем може допомогти поліпшенню якості отримуваної вищої освіти. Екстерни можуть думати над складанням відповіді в прийнятному для них темпі. І підготовка до іспиту з використанням інформаційних технологій тільки збагачує усний обмін думками. Застосування цих технологій допомагає і уніфікувати, і урізноманітнити навчальні ресурси. Однак самі по собі технології не несуть ніяких змін. Наслідки їх застосування визначаються тим, яким чином і з якою метою ми їх використовуємо. Саме тому в пошуках оптимальних шляхів впровадження інформаційних і комунікаційних технологій в освіті екстернів варто звернутися до того величезного досвіду підвищення якості освіти. Можна сформулювати низку цілком обґрунтованих вимог до використання інформаційних технологій для забезпечення якісної освіти у формі екстернату:

1. Розширення кола студентів має виправдовувати вкладені кошти, оскільки впровадження інформаційних технологій навіть для невеликої групи потребує створення додаткових умов. Витрачені кошти повинні сприяти створенню найбільш ефективного освітнього простору.

2. Повинна бути створена Internet-бібліотека з наочно структурованим представленням інформації. Для цього буде потрібна також розробка спеціалізованого програмного забезпечення, що полегшує педагогам і екстернам пошук у мережі Internet. Для ефективної роботи такої бібліотеки (особливо в тому, що стосується екстернів) дуже важливо підготувати допоміжні сторінки, що містять оглядові та методичні матеріали, списки найбільш цінних джерел інформації (посилань Internet) з певної предметної галузі. Безумовно, корисно залучення до підготовки таких сторінок Internet не тільки педагогів, але й самих студентів. Однак для цієї роботи потрібна певна підготовка в галузі створення Web-сторінок, яка може бути реалізована, наприклад, у курсі інформатики при вивченні технологій Internet. Технології, які обираються для створення бібліотеки нової форми, повинні бути досить універсальними і дозволяти легко змінювати і розширювати всю систему, постійно вдосконалюючи можливості роботи з інформацією всіх учасників освітнього процесу.

3. Навчально-методична робота викладачів повинна вийти на новий рівень за рахунок створення у співпраці з фахівцями в галузі педагогіки, психології та інформаційних технологій навчальних матеріалів нового покоління, що розміщуються в мережевій бібліотеці. Співпраця педагогів з екстерном, багатоплановість створюваної продукції, можливість отримання незалежної експертизи з боку численних користувачів Internet

додадуть навчально-методичній роботі дійсно нової якості.

4. Екстерни повинні мати чітке уявлення про те, що потрібно саме від них для отримання якісної освіти. Викладачеві необхідно допомогти зорієнтувати і навіть навчити активному ставленню до навчання. Без дотримання цієї вимоги ніякі зусилля, що вживаються для підвищення якості освіти, не дадуть позитивних результатів. Традиційні методи навчання, які активізують ставлення учнів до досліджуваного матеріалу, що сприяють їх творчій пізнавальній діяльності, розвитку самостійності та ініціативи, підтримуються в системі дистанційного навчання дискусіями в режимі віртуальних семінарів, листуванням електронною поштою з викладачем і однокурсниками. Екстерн у цьому випадку стає не тільки «отримувачем», а й «розповсюджувачем» знань, оскільки якісна освіта передбачає у нього можливість і потребу у формуванні за результатами пізнавальної діяльності власного індивідуального освітнього простору, який може бути реалізованим у вигляді електронних ресурсів на основі сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій (Web-сторінки, бази даних і т. ін.).

5. Повинні бути вироблені чіткі та єдині критерії оцінки знань для всіх досліджуваних екстерном дисциплін. Тестова система оцінки знань, яка використовується в дистанційній освіті, явно недостатня; повинні оцінюватися також самостійність, активність, розвиток студента в ході пізнавальної діяльності. Підсумкове тестування повинно супроводжуватися поточними перевітками знань за допомогою спеціальних систем, відкритих для роботи в будь-який час. Такі системи повинні забезпечувати зворотний зв'язок з викладачем – реальним або віртуальним, наприклад, за допомогою системи докладного коментування невірних відповідей або систем, що адаптуються до відповідей студента і надають матеріал для вироблення правильної відповіді [7].

Нові технології передачі інформації, нові технології навчання, нові джерела, засоби, форми і методи навчання надають екстерну величезні можливості для задоволення своїх освітніх потреб.

Якість навчання екстернів також має забезпечуватися і психолого-педагогічними умовами: при організації власного навчання та самоосвіти повинні враховуватися навчальні мотиви: чим чіткіше вони виражені і цілеспрямовані, тим легше долаються труднощі навчання екстерном. Вони передбачають створення такої ситуації, в якій екстерн буде перебувати в суб'єктній позиції, маючи можливість осмислити справжні цілі, мотиви, потреби свого навчання у вищій на основі самоаналізу і рефлексії.

Оскільки для екстерна, дорослої людини будь-якого віку, навчання стає одним із способів самореалізації в професії або в житті в цілому, він завжди хоче знати, навіщо йому вчити саме цей матеріал. Тим самим, на відміну від дитини, його смислові установки і мотивація навчання набагато більш усвідомлені і відрізняються чіткістю і проявом [1, с. 51–52]. Потужне бажання бути самостійною, самокерованою особистістю, прагнення до самореалізації підштовхує людину до все нових і нових сфер і форм пізнання. За словами М. Т. Громкової, дорослий, який навчається, надмірно перевантажений, його внутрішня реакція на пропонувану інформацію насторожена і, перш ніж бути сприйнятою, відбирається за алгоритмом значущості: «Для чого?»; «Що?»; «Як?». Якщо позитивні відповіді знайдуться, можна розраховувати на хороший результат. Саме цей фактор і визначає, чи буде нове знання сприйнятим, чи залишиться зовнішнім.

Як вважає автор, навчання екстернів як дорослих учнів необхідно розглядати як систему: джерело – власний світогляд, позиція, самосвідомість (потреби, норми, здатності), ступінь усвідомлення необхідності самоосвіти; норма – безперервна самоосвіта, пошук імпульсу у вигляді організованих процесів (курсів, програм, навчальних закладів і т. ін.), високий рівень кваліфікації і культури; механізм – оволодіння способами критеріальних дій шляхом розвитку власних здібностей: рефлексувати (усвідомлювати), самовизначатися (приймати правильні рішення), діяти критеріально (досягати мети) [2, с. 75].

О. І. Канатов у своїй статті пише, що поглиблені дослідження показали, що «для більш адаптованих в цих умовах дорослих (тих, хто оптимістично дивиться у завтрашній день, задоволений своєю професійною діяльністю) характерна і велика координованість (скорегованість) розглянутих особистісних якостей з інтенсивністю пізнавальних запитів у різних галузях знань і умінь. Очевидно, для повноцінного відчуття життя, хорошій адаптованості в соціумі недостатньо мати тільки високий рівень розвитку тієї чи іншої, нехай навіть досить важливої властивості, необхідно також, щоб у структурі індивідуальності вона була пов'язана з мотивацією» [3, с. 70].

Усі описані вище педагогічні умови, що забезпечують якість власного навчання екстернів, ґрунтуються на андрагогічних принципах, які формулюються в такий спосіб:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність екстернів є основним видом навчальної роботи дорослих студентів. Під самостійною діяльністю розуміється не проведення самостійної роботи як виду навчальної діяльності, а самостійне здійснення організації процесу свого навчання.

2. Принцип спільної діяльності. Цей принцип передбачає спільну діяльність екстерна з організаторами освітнього процесу з планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.

3. Принцип опори на того, хто навчається. Згідно з цим принципом, життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід екстерна використовується в якості одного з джерел навчання самого студента.

4. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожен, хто навчається спільно з тим, хто навчає, створює індивідуальну програму навчання, орієнтовану на конкретні освітні потреби і цілі навчання і враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості екстерна.

5. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання.

6. Принцип контекстного навчання (термін А. О. Вербицького). Відповідно до цього принципу, навчання, з одного боку, переслідує конкретні, життєво важливі для екстерна цілі, орієнтовані на виконання ним

соціальних ролей або вдосконалення особистості, а з іншого боку, – будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності студента та його просторових, тимчасових, професійних, побутових чинників (умов).

7. Принцип актуалізації результатів навчання. Цей принцип передбачає невідкладне застосування на практиці набутих екстерном знань, умінь, навичок і якостей.

8. Принцип елективного навчання. Він означає надання екстерну певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. Згідно з цим принципом, по-перше, оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом виявлення реального ступеня освоєння навчального матеріалу і визначення тих матеріалів, без освоєння яких неможливе досягнення поставленої мети навчання; по-друге, процес навчання будується з метою формування в екстернів нових освітніх потреб, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної мети навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання. Він означає усвідомлення, осмислення екстерном усіх параметрів процесу навчання і своїх дій з організації процесу навчання.

Окреслені принципи навчання студентів екстернату як дорослих учнів не є чимось протилежним дидактичним принципам педагогіки. Частково вони їх розвивають, частково корелюють з ними, як, наприклад, принцип розвитку освітніх потреб, індивідуалізації або опори на досвід. Будучи андрагогічними принципами навчання, вони визначають діяльність, перш за все, екстернів із самоорганізації процесу навчання. Поняття ефективності прямо пов'язане з поняттям якості освіти; ефективний – означає адекватний. Якщо якість освіти – це властивість певного об'єкта (процесу, результату), то ефективність – ступінь вираженості цієї властивості з урахуванням конкретних умов і конкретних замовників.

Можна виділити параметри оцінки ефективності педагогічних умов, що забезпечують якість навчання екстернів. Першим параметром виступають цілі екстерна. Сучасна людина має бути націлена на майбутнє і служити прогресу суспільства. Тому власне навчання слід будувати за законами і нормами майбутнього, які в тенденції є вже сьогодні. Метою процесу навчання виступає саме розвиток особистості студентів, а аж ніяк не набуття знань, умінь і навичок, за якими залишається лише роль засобу цього розвитку. Другим параметром оцінки ефективності цих педагогічних умов є рівень особистісного розвитку екстернів, рівень сформованості у них системи знань, умінь і навичок («відсоток успішності» та інші показники). Тобто, можна сказати, що ефективність, а, отже, і якість навчання екстернів, оцінюється за двома параметрами: 1) наскільки екстерн набуває міцних і глибоких знань, необхідних у подальшій трудовій діяльності; 2) наскільки процес навчання і самоосвіти сприяє розвитку екстерна.

Таким чином, якість навчання екстернів – одна з ключових проблем функціонування вищої професійної освіти. Екстернат як форма здобуття вищої освіти має вельми широкі можливості в своєму розвитку. Однак досі гостро стоїть питання про забезпечення якості навчання у виші у формі екстернату. В силу причин зайнятості на робочому місці екстерни найчастіше досить формально ставляться до освітнього процесу, а іноді відчують і певні внутрішні труднощі при навчанні. В результаті чого нами були виявлені педагогічні умови підвищення якості навчання екстернів у виші. До них ми віднесли: організаційно-педагогічні, навчально-методичні та психологічні. Важливу роль при організації ефективного і якісного навчання дорослих в умовах вишу грає процес використання відповідних дидактичних технологій. Найбільш оптимальною буде технологія навчання дорослих. Нами були описані принципи, на яких базуються позначені умови підвищення якості навчання екстернів як дорослих студентів, а також критерії оцінки їх ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова А. И. Информация и образование в XXI в. / А. И. Богданова, Н. Д. Деренжи, В. С. Стефанова // Открытое образование. – 2001. – №1. – С. 50–62.
2. Громкова М. Т. Педагогические основы образования взрослых / М. Т. Громкова. – М. : Изд-во Моск. с.-х. акад., 1993. – 163 с.
3. Канатов А. И. Интеллектуально-личностное развитие взрослого и его обучаемость / А. И. Канатов // Андрагог в открытом обществе: Материалы российско-польского семинара. – СПб. – Иркутск – Пlock, 2000. – С. 68–73.
4. Ломтева Т. Н. Андрагогика в контексте гуманистической образовательной парадигмы / Т. Н. Ломтева. – Ставрополь : СГУ, 2001. – 340 с.
5. Орлов В. А. Психодидактические аспекты проектирования образовательной среды / В. А. Орлов, В. П. Лебедева // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2000. – №4. – С. 20–30.
6. Оробинский А. М. Дистанционное самообразование как эффективная форма повышения квалификации преподавателя вуза / А. М. Орбинский // Вестник Донского технического университета. – 2001. – Т. 1. – № 2. – С. 3–12.
7. Полат Е. С. Дистанционное обучение / Е. С. Полат. – М. : Владос, 1998. – 192 с.
8. Поташник М. М. Управление качеством образования [Электронный ресурс] / М. М. Поташник. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/976525/>
9. Суворинов А. В. Мультимедиа-среда образования в эпоху глобальных компьютерных технологий / А. В. Суворинов, А. В. Осин // Проблемы информатизации высшей школы. – 1998. – №1–2 (11–12). – С. 45–60.